

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Васиновича Віталія Вацлавовича
«Теоретико-прикладні засади кримінологічної політики України» на
здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю
12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче
право

Відгук підготовлений на основі вивчення тексту дисертації, автореферату та опублікованих за темою дисертації праць здобувача.

Актуальність теми дисертації. Російська агресія проти України, анексія Криму та фактична окупація окремих районів Донбасу розпочали нову еру стимульованих міжнародних конфліктів, посилили дію наявних в міжнародному безпековому середовищі негативних чинників і запустили додаткові руйнівні тенденції, порушивши міжнародно-правові засади світового порядку. У разі повернення в умовах глобалізації до «права сили» в міжнародних відносинах виникає ризик колапсу міжнародної системи, процес розпаду якої викликатиме подальше неконтрольоване примноження загроз.

Побудова демократичної правової держави неможлива без запобігання кримінальним правопорушенням у всіх сферах суспільного життя. Руйнівні процеси, які взяли гору в період переходу до ринкової економіки країни, різко посилили процес соціальної незахищеності населення, про що свідчить зростання кількості тяжких та особливо тяжких злочинів. Зона бойових дій на Сході України на сьогодні залишається одним з основних джерел надходження в незаконний обіг вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Крім того, наявність неконтрольованої ділянки державного кордону з Російською Федерацією створює сприятливі умови для функціонування каналів постачання наркотиків, контрабанди, торгівлі людьми тощо. У свою чергу, підвищення рівня тяжких та особливо тяжких злочинів, які вчинено у складі організованих груп і злочинних організацій, зокрема із застосуванням вогнепальної зброї, установлення корумпованих відносин між службовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування та криміналітетом, використання

Вх. №	1894	2021 р.
22	03	
кількість аркушів:	11	
осн. док.	11	додаток —

використання неконкурентних методів у фінансово-господарській діяльності підприємств негативно впливає на економічне зростання та пов'язаний з ним суспільний розвиток України. Ескалація жорстокості та насильства, дестабілізація внутрішньої соціально-політичної ситуації призводить до порушення функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також підриву авторитету держави та її правоохоронних органів серед населення.

Саме тому державна політика України щодо забезпечення національної безпеки формує перед кримінологічною наукою нові завдання, які потребують теоретичного та практичного дослідження, а відсутність системного підходу до ведення боротьби зі злочинністю, консолідованої об'єктивної методології оцінки її загроз, неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у відповідній сфері, застаріле та розбалансоване нормативно-правове забезпечення, недосконалість процедури моніторингу криміногенної ситуації, використання застарілих форм і методів запобігання призводить до низького рівня ефективності боротьби з нею.

У зв'язку з цим, в умовах докорінних змін законодавства та правозастосовної практики, одним з ключових пріоритетів у забезпеченні безпеки країни має визнаватися державна кримінологічна політика як скоординована діяльність усіх гілок влади й інституцій громадянського суспільства, спрямована на виявлення та усунення причин та умов (детермінантів) злочинів, прогнозування можливих змін у криміногенній ситуації, коригування стратегічних напрямів управління системою кримінальної юстиції. Водночас невизначеність цілей, завдань, принципів і засобів (зокрема правових, інформаційних, превентивних, репресивних, прогностичних) державного впливу на злочинність виявляє існуючі прогалини та породжує все нові проблеми доктринального, правового й організаційного характеру, які на практиці вимагають найскорішого їх ефективного розв'язання.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження відповідає як загальнодержавним, так і відомчим пріоритетам стосовно забезпечення національної безпеки у сфері боротьби зі злочинністю. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015) та зобов'язань, узятих Україною на виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Плану заходів з її імплементації, Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, для захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів приватного сектору, суспільства та держави від загроз

організованої злочинної діяльності, у тому числі Дохійської декларації про включення питань запобігання злочинності та кримінального судочинства до ширшого порядку денного ООН з метою вирішення соціальних та економічних проблем і сприяння забезпеченню верховенства права на національному й міжнародному рівнях, а також участі громадськості (Тринадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Катар, Доха, 2015 р.); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України № 501/2015) та плану заходів щодо її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393 р.); Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28).

Виходячи з вищевикладеного, обрана тема дисертаційного дослідження *Василевича Віталія Вацлавовича «Теоретико-прикладні засади кримінологічної політики України»* є своєчасною та важливою у сфері боротьби зі злочинністю та запобігання кримінальним правопорушенням за допомогою кримінологічних засобів, що ґрунтується на доктринальному підході з удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація, поряд з іншими науковими розвідками, є першим в Україні дослідженням, в якому запропоновано цілісний доктринальний підхід до формування та реалізації кримінологічної політики України, що надало можливість використати положення сучасної кримінологічної теорії, законодавства та правозастосовної практики для обґрунтування шляхів вирішення стратегічних завдань боротьби зі злочинністю. На основі критичного опрацювання доктринальних положень розв'язано важливу наукову проблему, що має надзвичайно актуальне значення для кримінології, кримінального та кримінально-виконавчого права, кримінального процесу, практики державних органів та полягає в розкритті, відповідно до сучасного бачення, теоретичних і прикладних засад формування та реалізації кримінологічної політики України на основі сформульованої наукової доктрини боротьби зі злочинністю. У

дисертації обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що мають суттєве теоретичне та практичне значення.

Аналіз змісту роботи свідчить про те, що в результаті проведеного дослідження дисертанту вдалося вирішити поставлені завдання та отримати ряд нових, важливих для кримінологічної науки результатів. Серед найбільш вагомих нових наукових положень, що містяться в роботі, слід виділити наступні.

- надано визначення кримінологічної політики України в широкому розумінні – як складової соціальної політики держави, що полягає у скоординованій діяльності усіх гілок влади й інституцій громадянського суспільства, спрямованій на виявлення криміногенних чинників (детермінантів) злочинності, запобігання кримінальним правопорушенням, прогнозування змін кримінологічної ситуації, розроблення стратегічних напрямів удосконалення положень кримінального (матеріального, процесуального і виконавчого) законодавства, а також ужиття організаційно-управлінських заходів у системі органів кримінальної юстиції; у вузькому розумінні – як системи кримінологічних положень та рекомендацій щодо формування та реалізації правових, організаційно-управлінських і практичних інструментів боротьби зі злочинністю;

- виокремлено елементи предмета кримінологічної політики, серед яких оцінка та прогнозування кримінологічної ситуації; запобігання кримінальним правопорушенням; формування стратегічних напрямів правового та організаційно-управлінського забезпечення боротьби зі злочинністю і їх реалізація в системі органів кримінальної юстиції та інститутів громадянського суспільства;

- здійснено розподіл цілей кримінологічної політики за змістом (соціальні, правові, економічні, виховні); масштабом впливу (міжнародні, загальнодержавні, регіональні, локальні); часом (довгострокові, середньострокові, короткострокові) і ступенем конкретизації (об'єктові, траєкторні, точкові);

- розроблено класифікацію завдань кримінологічної політики з урахуванням термінів їх виконання; запропоновано виокремлення оперативних – створення на засадах загальної теорії кримінології стратегії боротьби зі злочинністю та її реалізація на правотворчому, правозастосовному, загальносоціальному, спеціально-кримінологічному й організаційно-управлінському рівнях; тактичних – забезпечення інтеграційних зв'язків кримінологічної політики в процесі її взаємодії з кримінально-правовою,

кримінальною процесуальною та кримінально-виконавчою політиками, а також упровадження кримінологічної практики в діяльність системи органів й установ кримінальної юстиції; стратегічних – забезпечення на державному рівні ефективної діяльності наукових й освітніх закладів щодо підготовки фахівців у сфері здійснення кримінологічної практики з вирішення проблем нейтралізації криміногенних і віктимогенних факторів, а також захисту жертв злочинів;

- розкрито принципи доктринальної моделі кримінологічної політики, зокрема: розвитку, науковості й обґрунтованості, системного підходу, єдності теорії та практики, гуманізму, верховенства права;

- виокремлено аспекти співвідношення кримінологічної політики як складової державної соціальної політики, наукової кримінологічної концепції та навчальної дисципліни;

- сформульовано визначення механізму (порядку) формування та реалізації кримінологічної політики як соціально обумовленої, взаємоузгодженої та нормативно врегульованої діяльності державних органів, установ та організацій щодо розроблення й упровадження комплексу політико-правових, соціально-економічних, законодавчих та урядових заходів (рішень, рекомендацій, методик), спрямованих на виявлення криміногенних чинників і запобігання кримінальним правопорушенням, а також визначення стратегічних напрямів боротьби зі злочинністю;

- розроблено елементи механізму (порядку) формування та реалізації кримінологічної політики, які передбачають послідовність дій щодо визначення проблеми та аналізу кримінологічної ситуації; формулювання цілей, завдань і шляхів вирішення проблеми; вибору найбільш прийнятної концепції вирішення проблеми ускладнення кримінологічної ситуації з погляду ефективності, результативності, об'єктивності, реальності та інваріантності; розроблення проєкту рішення (нормативного акта, стратегії, концепції, плану, програми тощо) та комплексу його законодавчого, організаційно-управлінського, фінансового й суб'єктного забезпечення; упровадження прийнятого рішення та моніторингу процесу його здійснення; оцінки результатів досягнення визначених цілей і корегування прийнятих рішень за необхідності;

- запропоновано концепцію Стратегії боротьби зі злочинністю на основі міжнародного досвіду формування та реалізації кримінологічної політики держави, що передбачає комплекс заходів скоординованого впливу на чинники злочинності за напрямками: доктринальні засади стратегії боротьби зі злочинністю; правові засади реалізації стратегії боротьби зі злочинністю;

організаційні засади боротьби зі злочинністю; удосконалення правозастосовної практики органами кримінальної юстиції.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Структура дисертаційного дослідження, запропонована дисертантом, в цілому, є логічно побудованою та ґрунтується на комплексному підході до аналізу доктринальних проблем кримінологічної політики України. Розділи дисертації поєднані загальною метою дослідження і в них, відповідно до плану дослідження, розкривається його об'єкт і предмет. Нові положення, висновки і рекомендації, що висувуються в дисертації, в роботі обґрунтовуються, у першу чергу, за допомогою цілої низки методологічних принципів та методів. Вміло застосована автором методологія наукового пошуку є традиційною для науки кримінології.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є переконливими. При їх обґрунтуванні дисертантом використано широке коло міжнародних, законодавчих і наукових джерел, а також матеріалів практики. Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані дані державної та відомчої статистичної звітності за 2010–2020 рр.; узагальнені матеріали вивчення 535 кримінальних проваджень (справ) про тяжкі та особливо тяжкі корисливо-насильницькі злочини, а також злочини у сфері службової діяльності, вчинені організованими групами та злочинними організаціями упродовж 2010–2018 рр., 611 вироків, винесених судами України в зазначений період, а також 85 матеріалів практики Європейського суду з прав людини; зведені дані опитувань 98 суддів, 196 прокурорів, 330 працівників Національної поліції України з усіх областей України, а також 568 громадян щодо ефективності діяльності органів державної влади в боротьбі зі злочинністю й відшкодування завданої злочинами шкоди; 255 наукових і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання; офіційні аналітичні звіти Офісу Генерального прокурора, МВС України, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України, Служби безпеки України, міжнародних організацій правоохоронного спрямування (Європол; Інтерпол) та неурядової організації з боротьби з корупцією Transparency International, а також результати багаторічного вивчення превентивної, слідчої і судової практики з урахуванням значного досвіду роботи автора в правоохоронній та науково-дослідній сферах.

Дисертант опрацював значний масив загальнонаукової та спеціальної літератури, нормативних актів, зарубіжних джерел (767 найменувань). Поряд із

працями з проблем кримінології, кримінального та кримінально-виконавчого права використано літературу з інших галузей права, кримінального процесу, національної безпеки, юридичної психології, кримінологічної віктимології.

Обґрунтованість власних наукових результатів підтверджується і тим, що автор робить висновки на підставі аналізу й порівняння поглядів і концепцій зарубіжних й вітчизняних науковців, вдало ілюструє їх результатами аналізу матеріалів судової та виконавчої практики, соціологічних опитувань. Висновки до розділів і загальні висновки відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

Аналіз змісту роботи дозволяє, в цілому, позитивно оцінити структуру дослідження, вона достатньо повно розкриває мету та поставлені задачі, які знайшли своє відображення в авторських висновках. Сформульовані дисертантом наукові положення, висновки і рекомендації обґрунтовані.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях.

Результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях автора, зміст і характер яких відповідають вимогам МОН України, а також виступах автора з доповідями основних положень дисертації на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях (2006–2020 рр.), що свідчить про достатній, належний рівень її апробації.

Основні положення дисертації опубліковано в 91 науковій праці, серед яких монографія, 27 статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, шість статей – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, науково-метричній індексній базі даних Scopus та Web of Science, 20 статей – у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах, 37 праць, які додатково відображають наукові результати дисертації.

За змістом дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, що містять 19 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (767 найменувань на 72 сторінках) та шести додатків на 50 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 585 сторінок, із них основний текст – 417 сторінок..

Значимість результатів дисертаційного дослідження для практики протидії злочинності.

Практична значимість роботи полягає в тому, що матеріали дослідження є конкретним внеском як у кримінологічну науку, так і практику запобігання кримінальним правопорушенням, оскільки сприяють удосконаленню державної

політики у сфері боротьби зі злочинністю й діяльності правоохоронних органів. Викладені в роботі висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані в: науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень проблем боротьби зі злочинністю з метою підвищення ефективності кримінологічної політики України (акт Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України від 08.07.2020 № 185); законотворчій діяльності – шляхом запровадження кримінологічних стандартів у боротьбі зі злочинністю у запропонованій Стратегії боротьби зі злочинністю в Україні до 2025 року, проєкті Закону України «Про засади державної системи запобігання кримінальним правопорушенням», а також змін і доповнень до кримінального законодавства (акти Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією від 22.05.2008 № 04-12/15-1890; Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 26.09.2008 № 04-19/5-2277; від 17.06.2011 № 04-19/14-1248; від 24.09.2013 № 04-20/3-1920; від 24.09.2013 № 04-20/3-1918; від 25.12.2013 № 04-20/13-2704); діяльності правоохоронних органів – для розроблення й удосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій з питань організації запобігання кримінальним правопорушенням, захисту жертв злочинів та забезпечення відшкодування заподіяної їм шкоди (акти Головного штабу МВС України від 03.03.2006 № 1/16-800; Головного слідчого управління МВС України від 17.06.2013); освітньому процесі – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права, кримінального процесуального права, а також при проведенні різних видів занять з відповідних дисциплін у процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників системи МВС України (акти Національної академії внутрішніх справ від 15.12.2020; Харківського національного університету внутрішніх справ від 19.12.2020; Львівського державного університету внутрішніх справ від 20.01.2021).

Аналіз змісту дисертаційного дослідження свідчить про самостійність проведеного дослідження, його актуальність і достатній науковий рівень, суттєве теоретичне і практичне значення. Висновки і узагальнення, яких дійшов автор, успішно можуть використовуватись і надалі у науково-дослідній, правотворчій, правоохоронній сфері та освітньому процесі.

Викладене вище може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації *Василевича Віталія Вацлавовича «Теоретико-прикладні засади кримінологічної політики України»* як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки та практики проблеми.

Не зупиняючись більш детально на загальній позитивній оцінці роботи, дисертація містить окремі дискусійні питання, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення автором під час прилюдного захисту, зокрема:

1. Заслугують на підтримку намагання автора дослідити актуальні питання теоретичних і прикладних засад кримінологічної політики України, а саме визначення її понятійного апарату, джерел і суб'єктів формування та реалізації відповідно до кримінологічної ситуації, обґрунтування стратегічних і тактичних напрямів виявлення та усунення криміногенних чинників і запобігання кримінальним правопорушенням, надання пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики у сфері боротьби зі злочинністю.

У той же час, виникає питання щодо сутності «політики у сфері запобігання кримінальним правопорушенням». Чи виділяє здобувач відмінності між «кримінологічною політикою» та «політикою у сфері запобігання кримінальним правопорушенням», як співвідносяться зазначені категорії за змістом і об'ємом?

2. Теоретичне обґрунтування кримінологічної функції, поряд з загальними положеннями про запобігання кримінальним правопорушенням, має містити знання про функції, які виконує запобігання протиправним діями і якими, зокрема, визначаються завдання щодо побудови теоретичної моделі всієї запобіжної діяльності. Останній блок знання є, безумовно, іманентною частиною теорії запобіжної діяльності, однак унаслідок специфічності теми дослідження, вважаємо за необхідне зробити особливий наголос на функціональному аспекті цієї діяльності. Розкрити з достатньою повнотою зміст запобігання злочинам можна лише за умов урахування й аналізу функцій, які вона виконує, а також цілей і завдань, що стоять перед нею.

На нашу думку, дисертанту варто було більш детально розглянути питання щодо змісту функцій запобігання кримінальним правопорушенням й об'єму знань теорії запобіжної діяльності.

3. На с. 122 автор зазначає, що правоохоронна функція держави – це забезпечений системою необхідних ресурсів комплексний напрям діяльності держави, який об'єднує низку заходів (у тому числі примусових), заснованих на

принципах справедливості й ефективності, спрямованих на безконфліктну реалізацію прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, забезпечення соціальної злагоди, недопущення індивідуальних, колективних та масових порушень законності і правопорядку.

Таке розуміння правоохоронної функції, на наш погляд, ураховує сервісну спрямованість держави на сучасному етапі історичного розвитку, а отже, державних органів, що забезпечують реалізацію зазначеної функції. Це повною мірою стосується і правоохоронних органів. Органи охорони правопорядку посідають специфічне місце між державою та громадянами, що вимагає вирішення важливого питання: як сприймати поліцію в сучасному світі – як «орган примусу» чи як «сервісну службу»?

4. Варто погодитися з тезою про те, що діяльність щодо формування та реалізації кримінологічної політики має здійснюватися за результатами аналізу криміногенної та кримінальної ситуацій як на макро-, так і на макрорівнях. Проте, здобувач залишив без уваги такий важливий компонент кримінологічної ситуації, як латентність злочинності. Остання є суттєвим функціональним елементом механізму запобігання кримінальним правопорушенням в цілому. Успішна організація та результативність здійснення кримінологічного впливу багато в чому залежать від рівня латентності злочинності, а також її здатності чинити суттєвий вплив на поширення правових, організаційно-управлінських та інших факторів кримінальних правопорушень та знижувати, таким чином, ефективність реалізації правоохоронними органами заходів боротьби зі злочинністю.

5. У розділі 3 значна увага приділяється питанню формування комплексу заходів, спрямованих на удосконалення державних комплексних програм протидії злочинності (с. 250–272). У той же час у підрозділі 2.3 (с. 151–172) при дослідженні питання інформаційно-аналітичного забезпечення програмування боротьби зі злочинністю автор, чомусь, не конкретизує та не розкриває зміст функцій інформаційно-аналітичного забезпечення формування та реалізації кримінологічної політики, зокрема її інформаційної, аналітичної, організаційної, управлінської та комунікативної складових.

Перелічені зауваження і побажання, зрозуміло, не вичерпують дискусії й щодо інших положень і висновків дисертанта, яка, очевидно, буде продовжена під час захисту. Але ці зауваження мають локальний, переважно дискусійний, характер і в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення.

Виходячи з викладеного вище, можна стверджувати, що дисертація *Василевича Віталія Вацлавовича «Теоретико-прикладні засади кримінологічної політики України»* містить нові наукові положення й науково-обґрунтовані результати у галузі кримінології, що у сукупності розв'язують важливу науково-прикладну проблему.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною, завершеною роботою. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації та автореферату в цілому відповідає встановленим ДАК МОН України вимогам.

Автореферат за своїм змістом ідентичний основним положенням дисертації та відображає зміст, основні положення, висновки та пропозиції, які сформульовані в роботі.

Викладене вище дає підстави для **остаточного висновку** про те, що дисертація та автореферат *Василевича Віталія Вацлавовича «Теоретико-прикладні засади кримінологічної політики України»* відповідають вимогам пп. 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

**Професор кафедри
кримінального права та кримінології,
Університету державної фіскальної служби України,
доктор юридичних наук, професор
«22» березня 2021 р.**

Юрій НІКІТІН

